

Etnisch onderscheid in koloniaal Rwanda

Een onderzoek naar het Belgisch bestuur in Rwanda.

Scriptie

Amber van Suijlekom, 3704114

Mod. 3

Amazina y'abana n'igihe bavukiye
Noms, prénoms et date de naissance des enfants

Amazina Noms et Prénoms	Yavutse kuwa Né le	Igitsina Sexe
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		

Ubwoko (Hutu, Tutsi, Twa, Naturalisé)
Ethnie

Aho yavukiye ... *Kakiro*
Lieu de Naissance

Itariki yavutseho ... *1910*
Date de Naissance

Umwuga ... *Nzi*
Profession

Aho atuye ... *Kumirange*
Lieu de domicile

Amazina y'uwo bashakanye ... *Mukarukinga*
Noms du Conjoint

N° C.I.

Umukono cyangwa igikumwe cya nyirayo
Signature ou l'empreinte du titulaire

ROYAUME DU RWANDA
LE MINISTRE DE L'INTERIEUR
BUREAU CENTRAL DE L'ETAT CIVIL

Identiteitskaart, *Genocide Archive of Rwanda*

Inhoud

<u>Inleiding</u>	4-7
1. <u>Rwanda voor de Belgische kolonisatie</u>	8-10
2. <u>Het bestuur in Belgisch Rwanda</u>	12-14
3. <u>De weg naar onafhankelijkheid</u>	16-22
<u>Conclusie</u>	24-25
<u>Literatuur</u>	26-27

Inleiding

Het conflict tussen de Hutu en de Tutsi kreeg wereldwijd bekendheid toen in Rwanda een genocide uitbrak in 1994, waarbij de twee groepen elkaar aanvielen en vermoordden. Het conflict toonde de internationale gemeenschap op huiveringwekkende wijze waar nationale spanningen en ongelijkheid toe kunnen leiden. Afgelopen twintig jaar is er veel onderzoek verricht naar de schuldigen en de oorzaken van deze genocide. Het debat of de Rwandese genocide voorkomen had kunnen worden, is dan ook nog steeds gaande. Het gebrek aan concrete acties van de internationale gemeenschap ten tijde van de Rwandese genocide heeft bijgedragen aan de ernst van het conflict.¹ De verantwoordelijkheid van andere landen in verschrikkelijke nationale escalaties zoals die in Rwanda, is moeilijk te meten. Desalniettemin kan er gekeken worden naar tekenen van eerder onrust of ongeregeldheden waarbij kon worden ingegrepen. Aangezien Rwanda een Belgische kolonie was van 1919 tot 1962, had België een aanzienlijke invloed in het land. Het is daarom van belang licht te werpen op de wijze waarop de Belgische koloniale overheersing heeft bijgedragen aan ongeregeldheden in Rwanda.

Om tot de oorsprong van het raciale conflict tussen de Hutu en de Tutsi te komen, nemen we een sprong terug in de tijd. De Rwandese bevolking bestond reeds voor de koloniale overheersing uit drie verschillende groeperingen: de Hutu, de Tutsi en de Twa. Er was in zekere mate sprake van culturele assimilatie en harmonie tussen de groepen.

Tegelijkertijd bestond er hiërarchie, waarbij de Tutsi een hogere sociale status hadden dan de Hutu, die de meerderheid vormden in de samenleving, en de Twa.

Toen België in 1919 de macht in Rwanda van Duitsland overnam, namen de Belgische autoriteiten het systeem van *indirect rule* over.² Binnen dit systeem maakten de Belgen dankbaar gebruik van het bestaande onderscheid tussen de Hutu, de Tutsi en de Twa. Zo droegen zij bestuurlijke functies binnen het koloniaal bestuur over aan de Tutsi elite en wezen elke bevolkingsgroep afzonderlijk eigen wetten toe.³ Tevens kon het Belgisch bestuur de verschillende bevolkingsgroepen op een praktische manier onderscheiden met behulp van

¹ E. Ruwebana, *Prevention of genocide under International law : an analysis of the obligations of States and the United Nations to prevent genocide at the primary, secondary and tertiary levels* (Universiteit van Groningen 2014) 5.

² *Indirect rule*: “a system of government of one nation by another in which the governed people retain certain administrative, legal, and other powers.” van: <http://www.oxforddictionaries.com>

³ M. Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*. (Princeton 2001), 24.

volkstellingen en identificatiekaarten.⁴ Door deze middelen werden de verschillen tussen de bevolkingsgroepen versterkt en raakte het onderscheid geworteld in de Rwandese samenleving.

Archiefonderzoek toont aan dat een groep Hutu intellectuelen in 1957 een pamflet publiceerde met de naam “Bahutu Manifest”. Hierin stelden zij dat het raciale conflict tussen de Hutu en de Tutsi de kern vormde van de problematiek in de Rwandese samenleving.⁵ Volgens de Hutu intellectuelen waren de onderdrukking, de vernedering en de sociaaleconomische minderwaardigheid van de Hutu gemeenschap in Rwanda onderdeel van deze problematiek. Het manifest riep op tot een dubbele bevrijding van de Hutu: zij moesten zich zowel van de Tutsi overheersing bevrijden, als van de ‘witte’ kolonisatie.⁶

De lancering van het pamflet in 1957 gaf het startschot voor een revolutie. Groeiende polarisatie zorgde er in de navolgende jaren voor dat de Tutsi en de Hutu zich politiseerden. De situatie in Rwanda escaleerde in 1959, toen de Hutu tijdens een opstand honderden Tutsi vermoordden.⁷ De Verenigde Naties en de internationale gemeenschap uitten bezorgdheid over de situatie. Onder druk gezet, besloot het Belgisch koloniaal bestuur een democratieproces in gang te zetten. Bij de – mede door België georganiseerde – verkiezingen in 1960 won de politieke partij van de Hutu, *Parmehutu*. Deze overwinning maakte een einde aan de Tutsi-heerschappij. Ruim een jaar later vertrok België uit Rwanda en in 1962 werd het land officieel onafhankelijk verklaard.⁸

Uit het voorgaande blijkt dat het Belgisch koloniaal bestuur een aanzienlijke rol heeft gespeeld in Rwanda in de aanloop naar onafhankelijkheid, met name op politiek gebied. In dit onderzoek beantwoord ik de vraag op welke wijze het Belgisch koloniaal bestuur bijdroeg aan het onafhankelijkheidsproces in Rwanda. Archiefmateriaal van voormalig Belgische koloniale bestuurders zoals gouverneur-generaal Jean Paul Harroy en kolonel Guy Logiest uit de jaren '80 en archieven van adviseur van de koning Marcel Pochet uit 2012, toont aan hoe het Belgisch koloniaal bestuur het etnisch onderscheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen heeft gebruikt. Ook wordt hieruit duidelijk in hoeverre het bestuur betrokken was bij de escalatie tussen deze groepen vanaf 1957.

⁴ J. Stanfield, ‘Rwanda: Rough Macro-Sociology of Knowledge Notes on a Symbolic Emergence of a Post-Cold War African Nation’, *American Behavioral Scientist*, 56:10 (2012) 1329.

⁵ Archives du Rwanda (z.d.) ‘Le Manifeste des Bahutu’, http://www.olny.nl/RWANDA/Archives/Manifeste_Bahutu.html (7 juni 2015).

⁶ Ibidem.

⁷ G. Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*. (London 1995), 48-49.

⁸ Ibidem, 46-54.

In dit onderzoek geef ik eerst een schets van de Rwandese maatschappij vóór de kolonisatie van Rwanda door de Belgen. Vervolgens zet ik uiteen hoe het Belgisch koloniaal bestuur voortborduurde op bestaande verschillen in de Rwandese bevolking tijdens de koloniale periode, om haar bewind te versterken. Door het recentelijk beschikbaar gestelde archiefmateriaal van Harroy, Logiest en Pochet te gebruiken, wordt er een nieuw licht geworpen op de bestaande historiografie van Rwanda van onder andere historicus Gérard Prunier en politiek wetenschapper Mahmood Mamdani. Specifieke voorbeelden van de manier waarop het Belgisch bestuur in Rwanda etnisch onderscheid gebruikte, zijn nog niet eerder duidelijk in kaart gebracht.

Tot slot behandel ik de weg naar onafhankelijkheid in Rwanda. De internationale gemeenschap legde de Belgen druk op om het dekolonisatieproces van start te laten gaan. Dit creëerde ruimte voor de Hutu om hun stem te laten horen over hun onvrede met hun minderwaardige positie ten opzichte van de Tutsi. Het Bahutu Manifest is hierbij toonaangevend. Het archiefmateriaal toont aan hoe het Belgisch koloniaal bestuur in navolging van de katholieke kerk plots steun bood aan de Hutu in plaats van de Tutsi. Dit mobiliseerde de Hutu meerderheid, wat er toe leidde dat de Hutu politieke partijen konden vormen. Uiteindelijk grepen zij zo na de onafhankelijkheid de macht in het land.

Om het gebruik van etnisch onderscheid in Rwanda door het Belgisch bestuur nader te duiden, gebruik ik het werk van Michael Mann, *The Dark Side of Democracy*. Hij beschrijft hoe etnisch onderscheid op een instrumentele manier gebruikt kan worden door overheden en wat de connectie is tussen democratisering en etniciteit. Met behulp van deze theorie belicht ik het eerder genoemde archiefmateriaal.

Bevindingen in het archiefmateriaal over de specifieke rol van het Belgisch koloniaal bestuur in Rwanda tijdens het onafhankelijkheidsproces ondersteun ik met bestaande literatuur over de geschiedenis van Rwanda en literatuur over het gebruik van etniciteit als beleidsinstrument. Op die manier werpt dit onderzoek nieuw licht op de wijze waarop het Belgisch koloniaal bestuur het etnisch onderscheid versterkte en gebruikte en hoe dit het onafhankelijkheidsproces beïnvloedde.

Dit onderzoek is niet alleen relevant om de geschiedenis van Rwanda nader te beschouwen. In veel Afrikaanse landen zoals Mali, de Centraal Afrikaanse Republiek, Burundi, Somalië en Libië zijn opstanden, ontvoeringen en moorden op basis van etniciteit nog altijd aan de orde van de dag. “The building blocks of African politics are almost all

ethnic”, stelt Mann.⁹ Het onderzoek naar etnische conflicten, de oorsprong daarvan en het gebruik maken van etnisch onderscheid door overheden is daarom nog steeds actueel.

⁹ M. Mann, *The Dark Side of Democracy*, (New York 2005), 502.

Rwanda voor de Belgische kolonisatie

België heeft als koloniale macht een aanzienlijke rol gespeeld in Rwanda in de aanloop naar onafhankelijkheid. De Belgische overheersers borduurden voort op bestuurlijke en economische systemen die al eerder door Duitse bestuurders geïntroduceerd waren. Deze systemen reflecteerden de sociale hiërarchie die al vóór de koloniale periode in Rwanda bestond. De wijze waarop het Belgisch bestuur de etnische verdeeldheid van de Rwandese bevolking in stand hield, vergrootte de kloof tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Dit deel van het onderzoek gaat in op de oorsprong van het onderscheid dat in de Rwandese samenleving bestond. Het behandelt de periode voor en tijdens de Duitse overheersing tot 1919.

Al voordat Europeanen rond 1860 door Rwanda trokken was er in het land een aristocratie, waarbij de Tutsi de macht hadden.¹⁰ Rwanda was vóór de kolonisatie een gecentraliseerde monarchie onder de successie van Tutsi koningen. De bevolking in Rwanda was gemêleerd en in het land was sprake van een hiërarchisch systeem. De Tutsi hadden een hogere positie in de maatschappij dan de Hutu en de Twa. De koning, de *mwami*, was het machtigst. Zijn titel werd vaak aangevuld met “*akili umututsi*”. Dit betekent: “toen hij nog Tutsi was”.¹¹ Hieruit blijkt dat de koning zijn etnische status verloor bij zijn koningschap. De Hutu, de Tutsi en de Twa spraken dezelfde taal en leefden grotendeels in harmonie. Er was sprake van gemengde huwelijken en de verschillende bevolkingsgroepen woonden naast elkaar, in hetzelfde soort huizen. Desalniettemin speelde het hiërarchisch verschil een rol in de samenleving.

Een ideologie die de fundamentele ongelijkheid tussen de Hutu, de Tutsi en de Twa als uitgangspunt had, rechtvaardigde het onderlinge verschil. De ideologie was gestoeld op een legende uit de elfde eeuw na Chr. over Gihanga, de schepper en koning van Rwanda. Legendes en verhalen weerspiegelden het culturele leven en de Rwandese maatschappij.¹² Volgens de legende over Gihanga had Gihanga drie zonen, Gatwa, Gahutu en Gatutsi. Om zijn opvolger te kiezen had hij elk een beker melk toevertrouwd om 's nachts te bewaken. Gatwa dronk onmiddellijk de melk op; Gahutu dommelde in slaap en gooide de melk per ongeluk om; maar de trouwe Gatutsi bleef wakker om de melk te bewaken gedurende de nacht. Daarom koos de koning Gatutsi als zijn opvolger, die voor altijd vrij zou zijn van

¹⁰ I. Vijgen, *Tussen mandaat en kolonie*. (Leuven 2005), 213.

¹¹ J. Corduwener, *Rwanda: mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*. (Amsterdam 2004), 15.

¹² T. Gatwa, *The Churches and Ethnic Ideology in the Rwandan Crises 1900-1994*. (Nottingham 2005) 17.

handenarbeid. Gahutu daarentegen zou het aan zelfbeheersing ontbreken en Gatwa zou hebzuchtig zijn.¹³ De drie zonen staan symbool voor de verschillende groepen in de Rwandese samenleving. Het verhaal geeft de verhoudingen weer tussen de Hutu, de Tutsi en de Twa, waarin de suprematie van de Tutsi goddelijk werd gedefinieerd en aanvaard door de Hutu.¹⁴ De Tutsi profiteerden hiervan en konden door middel van het geloof in dit soort legendes en verhalen, als leiders, de massa onder controle houden.

Het onderscheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen in Rwanda gaat dus ver terug, maar kwam tot voor de koloniale overheersing voornamelijk tot uiting in de vorm van verschil in sociale klasse. Het waren de Europeanen die de nadruk op verschillen in etniciteit legden. Gezien de grote interesse in 'ras' in de late negentiende-eeuwse antropologie, leidde het bestaande onderscheid tussen de Rwandese bevolkingsgroepen snel tot verschillende theorieën over en romantisering van het Rwandese volk in Europa.¹⁵ Door de kolonisatie bleef het niet enkel bij literatuur over ras: de ideeën werden toegepast in bestuur en beleid.

Rwanda kwam voor het eerst in beeld bij koloniale grootmachten vlak na de wedloop om Afrika. Het land werd als provincie onderdeel van de kolonie Duits Oost-Afrika.¹⁶ Duits Oost-Afrika was de grootste Duitse kolonie in Afrika. De Duitsers beschouwden de kolonie als de meest beloftevolle voor landbouw. Prioriteit voor een goed draaiende economie was het openleggen van het gebied via transportwegen. Dit geschiedde en deze wegen waren bruikbaar voor het Duitse koloniaal bestuur. De hoge bevolkingsdichtheid in Rwanda was een andere troef voor het koloniaal bestuur in het land, want het zorgde voor een groot arbeidersoverschot.¹⁷ Het lukte het Duitse koloniaal bestuur echter niet om deze arbeiders optimaal in te zetten voor hun koloniale beleid, iets waar het Belgisch koloniaal bestuur later wel in zou slagen.

De koloniale politiek van het Duitse koloniaal bestuur was gericht op het versterken van lokaal gezag, en hetzelfde gezag tevens afhankelijk te maken van het Europese gezag.¹⁸ Dit systeem van *indirect rule* bleek voor het Duitse bestuur minder efficiënt dan gedacht omdat de Duitse bezetting veelal militair van aard was. Het Duitse koloniaal bestuur gebruikte de onderlinge machtsverhoudingen tussen Rwandezen niet expliciet in hun beleid.¹⁹ Dit is

¹³ L. Malkki, *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzania*. (Chicago 1995) 306.

¹⁴ Gatwa, *The Churches and Ethnic Ideology in the Rwandan Crises 1900-1994.*, 17.

¹⁵ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 7.

¹⁶ Vijgen, *Tussen mandaat en kolonie*, 25.

¹⁷ Ibidem, 33.

¹⁸ Ibidem, 34.

¹⁹ Ibidem, 41.

opmerkelijk omdat de bevolkingsstructuur in Rwanda efficiënt gebruikt kon worden in het koloniaal bestuur. Later toonden de Belgen dat na hun overname van Rwanda immers aan.

België nam in 1919 de macht in Rwanda van Duitsland over. Dit vond plaats in een periode waarin het rasdenken in Europa enorm in opkomst was. Door regelmatige expedities in Rwanda, kwamen de Belgen in aanraking met de sociale hiërarchie in de Rwandese samenleving. Volgens historicus Gérard Prunier zijn de theorieën die ontstaan zijn in deze periode over de verschillen tussen volkeren in Rwanda enorm belangrijk. Hij stelt dat die theorieën de opvattingen en denkbeelden van Europeanen over Rwandese groepen beïnvloedden. Daarbij zegt Prunier dat door de theorieën het etnisch onderscheid een soort onbetwiste ‘wetenschappelijke canon’ werd. Het onderscheid had zo impact op besluiten van de Belgische autoriteiten.²⁰ De nadruk van het koloniaal bestuur in Rwanda kwam daardoor nog sterker te liggen op de scheidslijnen tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Het Belgisch koloniaal bestuur was dus, in tegenstelling tot het Duitse koloniaal bestuur, wel gevormd op basis van het etnisch onderscheid in Rwanda.

²⁰ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 9.

Het bestuur in Belgisch Rwanda

Vanaf 1919 nam België het stokje over van de Duitsers en versterkte het koloniaal bestuur in Rwanda. De manier waarop België Rwanda bestuurde, werd bepaald door de overname van bestaande instituties, de inrichting van het nieuwe politieke stelsel en de rol van de kerk. De Belgische overheersers maakten gebruik van de transportwegen die de Duitsers hadden aangelegd en ze namen het systeem van *indirect rule* over. De Belgen brachten daarnaast belangrijke bestuurlijke wijzigingen aan in de kolonie. Ook de komst van een nieuwe religie, het christendom, had aanzienlijke gevolgen in Rwanda. De kerk was sterk betrokken bij het koloniaal bestuur en beïnvloedde in behoorlijke mate de politieke agenda in koloniaal Rwanda.

Toen België de macht overnam in Rwanda van de voormalige Duitse kolonisten, versterkten de overheersers het systeem van *indirect rule*. Tevens gaven de Belgen de economie in Rwanda nieuwe impulsen. Zo schakelde het Belgisch koloniaal bestuur onder andere het arbeidersoverschot als gevolg van de hoge bevolkingsdichtheid in Rwanda in bij de landbouw en mijnbouw.²¹ Arbeid werd verplicht voor alle burgers en belastingen werden geheven. Daarnaast breidde het Belgisch bestuur een bestaand systeem in Rwanda, het *ubuhake*, uit, dat inhield dat de Tutsi, voornamelijk de grondbezitters, bescherming boden in ruil voor diensten van de grondbewerkers, overwegend Hutu.²² Deze economische transformaties zorgden voor een goed werkende economie. Het Belgisch koloniaal bestuur kenmerkte zich door strenge methodes en maatregelen om het beleid draaiende te houden.²³ Zo introduceerde het Belgisch bestuur in 1935 in Rwanda een nationale identificatiewet op basis van etniciteit. Voorheen werd enkel onderscheid voor de wet gemaakt tussen inheems en niet-inheems. Vanaf 1935 werden Rwandezen binnen het *indirect-rule* systeem onderverdeeld in aparte groepen die elk afzonderlijk eigen wetten toegewezen kregen.²⁴ Hierdoor was het onderscheid tussen de verschillende volkeren binnen Rwanda ook voor de wet vastgelegd. Tutsi leiders kregen de verantwoordelijkheid voor belastinginning van het koloniaal bestuur.²⁵ De controle op de belastinginning werd dus aan de Belgische autoriteiten onttrokken, waardoor de Tutsi leiders vrij spel kregen. Zij vroegen vaak tot drie keer het

²¹ Vijgen, *Tussen mandaat en kolonie*, 33.

²² Our Africa: Rwanda (z.d.) 'History & Politics', <http://www.our-africa.org/rwanda/history-politics> (7 juni 2015).

²³ Republic of Rwanda: Ministry of Foreign Affairs and Cooperation MINAFFET (z.d.) 'Pre-Colonial & Colonial', <http://www.minaffet.gov.rw/index.php?id=935> (7 juni 2015).

²⁴ Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 24.

²⁵ Vijgen, *Tussen mandaat en kolonie*, 182.

bedrag van de belasting of eisten zelfs bezittingen op van de Hutu.²⁶ Hierdoor versterkte de exploitatie van de Hutu en werden de scheidingslijnen tussen de groepen nog duidelijker. Ook met andere maatregelen als volkstellingen en identificatiekaarten onderscheidde het Belgisch bestuur op praktische wijze de verschillende bevolkingsgroepen.²⁷

Om het land goed te kunnen besturen, hebben de Belgische autoriteiten gebruik gemaakt van de hiërarchische indeling van de Rwandese samenleving. Dit heeft bijgedragen aan het versterkte onderscheid tussen Hutu en Tutsi omdat het Belgisch bestuur de verschillen onderstreepte door middel van maatregelen en wetten. Het benutten van verschillen van etniciteit in een land voor het bestuur, wordt door Michael Mann een “instrumenteel gebruik van etniciteit” genoemd.²⁸ Antropoloog John Bowen beweert daarbij dat de autoriteiten in een staat de macht hebben om keuzes te maken over bestuurlijke processen, die spanningen tussen verschillende etnische identiteiten kunnen versterken.²⁹ Door onderdelen van het bestuur zoals belastinginning over te dragen aan één bepaalde groep, vergroten onderlinge verschillen tussen bevolkingsgroepen dus, wat in Rwanda als gevolg had dat de etnische identiteiten werden versterkt.

Niet alleen het Belgisch bestuur legde de nadruk op de verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Het christendom in Rwanda was uitgegroeid tot een van de belangrijkste instituties in het land naast het koloniaal bestuur. De twee instellingen werkten nauw samen. Hierdoor verwierf het christendom een belangrijke rol bij het ontwikkelen van bestuur en beleid in de kolonie.³⁰ Zoals Prunier in zijn boek *The Rwanda Crisis* stelt, was bekering een belangrijk onderdeel bij de vorming van een nieuwe elite:

‘A necessary prerequisite for membership of the élite of the new Rwanda the Belgians were creating was to become a Christian. Many priests were delighted to see the country’s élite suddenly flock to them rather than the social outcasts who used to be their clientele.’³¹

De christelijke missionarissen die aan het begin van de twintigste eeuw in Rwanda aankwamen, waren beïnvloed door verschillende nieuwe theorieën binnen de antropologie,

²⁶ Vijgen, *Tussen mandaat en kolonie*, 182.

²⁷ Stanfield, ‘Rwanda: Rough Macro-Sociology of Knowledge Notes on a Symbolic Emergence of a Post-Cold War African Nation’, 1329.

²⁸ Mann, *The Dark Side of Democracy*, 428.

²⁹ J. Bowen, ‘The myth of global ethnic conflict’, *Journal of Democracy* (1996): 12-13.

³⁰ Gatwa, *The Churches and Ethnic Ideology in the Rwandan Crises 1900-1994.*, 59.

³¹ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 31.

zoals rassenkunde en sociaal-darwinisme. Zij projecteerden deze theorieën op de Rwandese maatschappij. Ze vergeleken de Rwandese samenleving met die van de Europese Middeleeuwen, met leenheren, vazallen en boeren.³² Dit is niet merkwaardig, omdat de Rwandese samenleving door de kolonisatie naar Europees voorbeeld was ingedeeld.

Vanaf 1927 startte een reeks bekerings, voornamelijk bij de Tutsi, omdat zij het voordelig achtten voor hun politieke status.³³ De Tutsi beseften dat de ontwikkelingen, die in Rwanda gaande waren door de komst van de Belgen, niet per se slecht zouden uitpakken voor hen. Door zich te laten bekeren, lieten de Tutsi zien dat zij zich verbonden voelden met de blanke overheersers.³⁴ Dit gaf de Tutsi een voorrangpositie in de maatschappij.

De evangelisatie van Rwanda vond plaats op twee manieren: via het onderwijs in de missiescholen en middels de massale bekerings aan het begin van de koloniale overheersing van België. Het Belgisch bestuur had onderwijs in de missiescholen geïntroduceerd. In eerste instantie werd dit enkel georganiseerd voor de kinderen van de Tutsi, maar later mochten ook kinderen van de Hutu onderwijs genieten. Er kwamen echter aparte klassen voor Hutu en Tutsi kinderen, waarbij het aantal Hutu leerlingen nooit meer dan ongeveer vijftig procent van het totale aantal leerlingen bedroeg, terwijl de Hutu een meerderheid binnen de Rwandese bevolking waren.³⁵ Niet alleen op scholen werd de voorkeur geuit naar de Tutsi, ook kregen de Tutsi een voorkeursbehandeling bij priesterbenoemingen.³⁶

Het Christendom speelde daarom binnen het Belgisch koloniaal bestuur in Rwanda een aanzienlijke rol bij de vorming van een nieuwe elite door Tutsi kinderen privileges te verstrekken in het onderwijs in missiescholen. Ook de verspreiding van nieuwe Europese ideeën en denkbeelden speelde een belangrijke rol omdat dat het etnisch bewustzijn van mensen vergrootte. Het Belgisch koloniaal bestuur, met in haar kielzog de christelijke kerk, bracht belangrijke wijzigingen aan in de Rwandese maatschappij. Waar vóór de kolonisatie een voornamelijk sociale hiërarchie in de Rwandese samenleving bestond, veranderde dit onder de Belgische overheersing naar een etnische rangorde. De wijzigingen van het Belgisch bestuur in de Rwandese samenleving hadden dus invloed op de manier waarop het etnisch bewustzijn van de Rwandezen vorm kreeg.

³² Gatwa, *The Churches and Ethnic Ideology in the Rwandan Crises 1900-1994*, 62.

³³ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*. 31.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 112.

³⁶ Ibidem.

De weg naar onafhankelijkheid

Als koloniale macht had België de optie de Rwandese maatschappij in te delen en te besturen naar eigen visie. Rwanda was echter ook een mandaatgebied van de Volkenbond – later van de Verenigde Naties. Deze oefende na 1948 in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog een steeds grotere druk uit op het Belgisch koloniaal bestuur. Rwanda moest meer autonomie krijgen. In dit deel van het onderzoek behandel ik het begin van de dekolonisatie en de aanloop naar onafhankelijkheid van Rwanda. Er veranderde veel in Rwanda, zo ontstond grotere polarisatie, werden politieke partijen opgericht en de hiërarchische indeling van de Rwandese samenleving verschoof.

Na de Tweede Wereldoorlog was de wereld oorlogsmoe. Het idee heerste dat blijvende vrede slechts mogelijk zou zijn als alle mensen ter wereld gelijk en vrij zouden zijn. Het Handvest van de VN dat in 1945 was goedgekeurd, weerspiegelde dit idee.³⁷ Met dit Handvest ging een dekolonisatieproces van start. Waarnemers van de VN werden naar verschillende koloniën gestuurd. Tussen 1948 en 1982 zond de VN ook vijf missies naar Rwanda om een indruk te krijgen van de Belgische werkwijze. Dit was het begin van het dekolonisatieproces in Rwanda. De waarnemers van de Verenigde Naties uitten steeds meer kritiek op het Belgische koloniale bestuur, met name op de Tutsi-dominantie.³⁸

Een besluit van het Belgisch bestuur na de derde dekolonisatiemissie van de VN in 1954 beloofde de geleidelijke ontbinding van het *ubuhake* systeem, maar het resultaat hiervan liet te wensen over. De beloofde hervormingen versoepelden de hiërarchische grenzen binnen het *ubuhake* systeem namelijk niet, waardoor de relatie tussen Hutu en Tutsi ongelijk bleef.³⁹

In 1956 had de Hoge Raad in Rwanda, de *Conseil Supérieur du Pays*, onder druk van de dekolonisatiemissies, geopperd om Hutu, Tutsi en Twa specificaties te verwijderen.⁴⁰ Deze Raad bestond voor negentig procent uit Tutsi en was het hoogste adviesorgaan van de staat.⁴¹ In een interview met journalist Olivier Nyirubugara uit 2012 vertelt Marcel Pochet dat het bestuur onderling ermee had ingestemd om de Hutu en Tutsi specificaties af te schaffen. Desalniettemin waren de Hutu aanwezig tijdens een zitting van de Hoge Raad die over het Hutu-Tutsi onderscheid ging, fel gekant tegen dit besluit. De Hutu vormden een minderheid bij dit overleg, daar zij minder dan zes procent van de Raad vertegenwoordigden. Het

³⁷ Europa Nu (z.d.) ‘Handvest van de Verenigde Naties’, van: http://www.europa-nu.nl/id/vh9lpkb93no0/handvest_van_de_verenigde_naties#p3 (13 juni 2015).

³⁸ L. Melvern, *A People Betrayed. The Role of the West in Rwanda's Genocide*. (New York 2009), 15.

³⁹ Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 115.

⁴⁰ M. Pochet, *Rétrospective: Le problème ruandais 1952-1962* (Lille 2012), 146.

⁴¹ Mamdani, *When victims become killers, colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 115.

resultaat van dit besluit zou één volk zijn, terwijl er volgens de Hutu in de Raad drie volkeren waren in Rwanda, verschillend in alle opzichten: onder andere fysiek en cultureel, met als uitzondering dat ze in hetzelfde gebied leven en dezelfde taal spreken.⁴²

Uit het voorgaande blijkt dus dat het onderscheid tussen de Hutu en de Tutsi zodanig verweven was met de manier waarop de bevolkingsgroepen zichzelf zagen, dat zij daar identiteiten aan ontleenden die versterkten in tijden van politieke spanningen. De meerderheid van de Hutu was overtuigd dat niets minder dan een radicale verandering nodig was om een einde te brengen aan de sociale situatie van de Hutu.⁴³ Prunier haalt in zijn boek *The Rwanda Crisis* deze situatie ook aan:

‘Independence was around the corner and the changes which had been initiated were going to proceed at an accelerated pace under pressure of circumstances, with people’s consciousness definitely not keeping up with the speed of social change (...)’⁴⁴

De veranderingen die een einde zouden brengen aan de sociale situatie van de Hutu, lagen, volgens Prunier, binnen handbereik. Een van de belangrijkste actoren in het proces van deze veranderingen, bleek de katholieke kerk.

Binnen de kringen van het christelijk geloof in Rwanda kwam, in dezelfde periode als de afschaffing van het *ubuhake* systeem, een nieuwe generatie geestelijken aan de macht, waaronder bisschop André Perraudin.⁴⁵ Deze nieuwe geestelijken hadden aanzienlijk meer oog voor de belangen van de Hutu meerderheid dan hun voorgangers.⁴⁶ Een van de discipelen van Perraudin was Grégoire Kayibanda. Om de situatie van de Hutu in Rwanda te veranderen, ook met name op politiek niveau, pleitten Perraudin en Kayibanda voor de afschaffing van het verbod op het oprichten van verenigingen en coöperaties. Daar slaagden zij in en Perraudin richtte de boerencoöperatie *Travail, Fidélité, Progrès* (TRAFIPRO) op en Kayibanda richtte in 1957 een Hutu-emancipatiebeweging op.⁴⁷ Deze coöperaties en bewegingen waren

⁴² Archives Afrique Centrale (2012). ‘Pochet: J’ai publié mes archives pour servir la vérité et l’histoire’, <http://www.archives-afriquecentrale.com/node/118> (29 april 2015 – 18 juni 2015).

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 44.

⁴⁵ Corduwener, *Rwanda: mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*, 19.

⁴⁶ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 43.

⁴⁷ Online Encyclopedia of Mass Violence (2010) ‘Grégoire Kayibanda’, <http://www.massviolence.org/Kayibanda-Gregoire> (19 mei 2015).

gelegenheid tot betere economische ontwikkeling en training in leiderschap, die zorgden voor een groeiende Hutu contra-elite.⁴⁸

Het was dan ook de Hutu-beweging van Kayibanda publiceerde op 24 maart 1957 het “Bahutu manifest”. De Hutu betoogden dat er een probleem in de Rwandese samenleving was, waar de Verenigde Naties aandacht aan moesten besteden.

‘C’est à ce problème que nous voulons contribuer à apporter quelques éclaircissements. Il nous a paru constructif d’en montrer en quelques mots les réalités angoissantes à l’Autorité Tutélaire qui est ici pour toute la population et non pour une caste qui représente à peine 14% des habitants.’⁴⁹

Uit deze woorden blijkt dat het doel van het manifest was om een missie van de Verenigde Naties, die op het punt stond om naar Rwanda te komen, te beïnvloeden.⁵⁰ De VN zou zich niet alleen op de Tutsi moeten richten, maar ook op de andere zesentachtig procent van de Rwandese bevolking.

Het Hutu manifest verwijst naar de onderdrukking, de vernedering en de sociaaleconomische minderwaardigheid van de Hutu gemeenschap in Rwanda. Het onderscheid op basis van ras bracht grote complicaties met zich mee: “L’élément racial compliquerait tout”.⁵¹ Het benoemen van het raciale element in de Rwandese samenleving, geeft goed weer dat het etnisch bewustzijn enorm vergroot was.

Een ander deel van het Hutu manifest toont een reactie op het voorstel van de Hoge Raad uit 1956 om Hutu, Tutsi en Twa specificaties te verwijderen. In het Hutu manifest geven de Hutu aan dat zij sterk bezwaar maken tegen de verwijdering van de termen “Muhutu”, “Mututsi” en “Mutwa”, andere termen voor Hutu, Tutsi en Twa:

‘Les gens ne sont d’ailleurs pas sans s’être rendu compte de l’appui de l’administration indirecte au monopole tutsi. Aussi pour mieux surveiller ce monopole de race, nous nous opposons énergiquement, du moins pour le

⁴⁸ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 45.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Archives du Rwanda (z.d). ‘Le Manifeste des Bahutu’.

moment, à la suppression dans les pièces d'identité officielles ou privées des mentions "muhutu", "mututsi", "mutwa".⁵²

Het is verrassend dat de Hutu juist bezwaar maakten tegen de stop op het gebruik van deze terminologie. Dit onderscheid op basis van etniciteit vormt immers juist de kern van het probleem en de negatieve connotatie met de classificatie "Hutu".

Het verzwijgen van de specificaties zou volgens de schrijvers van het manifest een risico zijn, omdat het mogelijk kon voorkomen dat het bestuur de realiteit van de decennialange onderdrukking niet onder ogen wilde zien.⁵³ Raciale statistieken vormden dus juist een leidraad voor democratisering.⁵⁴

In reactie op het Hutu manifest kwamen in 1958 twee publieke brieven naar buiten van veertien notabele Tutsi, die ook wel de cliënten van de koning werden genoemd. In deze brieven stond onder andere dat er geen sprake was van een basis voor enige vorm van broederschap tussen de Tutsi en de Hutu.⁵⁵ Deze broederschap zou volgens de Tutsi notabelen nooit gevormd kunnen worden omdat de relaties tussen de Tutsi en de Hutu altijd gebaseerd waren op een systeem van lijfeigenschap – waarschijnlijk refererend aan het *ubuhake* systeem:

‘(...) les relations entre nous (Batutsi) et eux (Bahutu) ont été de tous temps jusqu' à présent basées sur le servage’⁵⁶

De claim van de Tutsi notabelen dat de verhoudingen tussen de Tutsi en de Hutu naar traditie moesten continueren, zorgde voor een boemerang effect. Het resulteerde in het verder mobiliseren van de Hutu en het in diskrediet brengen van de Tutsi.⁵⁷

Door de verschuiving in de verhoudingen tussen Tutsi en Hutu, groeide de polarisatie in Rwanda. De Tutsi en Hutu politiseerden en er was vanaf dat moment sprake van een Hutu revolutie. Het Hutu manifest was al de aanzet tot de oprichting van de *Parti du Mouvement de l'Emancipation des Bahutu*, ookwel *Parmehutu*. Na de dood van koning Mutara organiseerde de Tutsi elite zich eveneens politiek onder leiding van troonopvolger Kigeri V met de *Union Nationale Rwandaise (UNAR)*.⁵⁸ Naast deze pro-Tutsi partij, ontstond er ook een verzoeningsgezinde, westers georiënteerde Tutsi partij, genaamd *Rassemblement*

⁵² Archives du Rwanda (z.d). 'Le Manifeste des Bahutu'

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 46.

⁵⁵ Corduwener, *Rwanda: mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*, 19.

⁵⁶ F. Nkundabagenzi, *Rwanda Politique 1958-1960* (Les Dossier du Centre de Recherche et d'Informaton Politiques 1961): 35-36.

⁵⁷ Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 119.

⁵⁸ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 47-48.

Démocratique Rwandais (RADAR).⁵⁹ Ook aan de Hutu zijde was een minder radicale partij ontstaan, *l'Association pour la Promotion Sociale de la Masse (APROSOMA)*.⁶⁰

In navolging van de katholieke kerk, die nu juist een voorrangspositie van de Hutu in de samenleving prefereerde, schakelden de Belgische autoriteiten hun steun ook over naar de Hutu. Door dekolonisatie was een democratiseringsproces in gang gezet waardoor er meer steun kwam voor de meerderheid, de Hutu. De groeiende tendens van het antagonisme tussen de Rwandese bevolking en het Belgisch bestuur leidde tot politisering. Zoals de laatste Belgische gouverneur-generaal van Rwanda, Jean Paul Harroy, het in zijn persoonlijk verhaal over de onafhankelijkheidsstrijd in Rwanda verwoordt, stond het systeem waar het Belgisch bestuur gebruik van maakte, met het oog op verdere economische ontwikkeling “stilzwijgend op instorten”.⁶¹ Zowel de Hutu als de Tutsi wilden onafhankelijkheid. Mede door economische ontevredenheid en opstanden vanuit verschillende Hutu bewegingen, wankelde het Belgisch koloniaal bestuur in 1959.⁶²

In het najaar van datzelfde jaar vormde onjuiste berichtgeving over de moord op een Hutu leider, Dominique Mbonyumutwa – die later enkel bleek te zijn mishandeld – aanleiding tot een uitbarsting van geweld waarbij honderden Tutsi vermoord werden.⁶³ Belgische autoriteiten grepen in eerste instantie niet in en toonden partijdigheid voor de Hutu. Zij ondernamen bijvoorbeeld geen actie toen opstandelingen Tutsi huizen in brand staken.⁶⁴ Een aantal maanden na het geweld trad er echter een Belgisch bataljon op onder leiding van kolonel Guy Logiest. Door het ingrijpen van het bataljon van Logiest was, ondanks de gespannen sfeer, de rust teruggekeerd in Rwanda. Logiest werd benoemd tot resident in Kigali, de hoofdstad.⁶⁵ Het geweld in 1959 en de steeds groter wordende steun van de Belgische autoriteiten aan de Hutu, zorgde voor emigratie van de Tutsi.

Voor Logiest was zijn benadering tot het Hutu-Tutsi probleem in Rwanda duidelijk. Hij noemde het een “cruciale tijd voor Rwanda, waarin de Rwandezen steun en bescherming nodig hebben”.⁶⁶ Naar eigen zeggen was zijn rol in het land “essentieel en belangrijk om deze uit te voeren tot de verkiezingen”.⁶⁷ Onder zijn leiding vervingen de koloniale autoriteiten de

⁵⁹ Corduwener, *Rwanda: mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*, 19.

⁶⁰ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 47-48.

⁶¹ J. Harroy, *Rwanda, du féodalisme à la démocratie, 1955-1962*. (Brussel 1984), 241.

⁶² Mann, *The Dark Side of Democracy*, 434.

⁶³ Nkundabagenzi, *Rwanda Politique 1958-1960*, 141.

⁶⁴ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 49.

⁶⁵ Corduwener, *Rwanda: mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*, 21.

⁶⁶ Logiest, G. *Mission au Rwanda* (Brussel 1988), 135.

⁶⁷ Ibidem.

meeste Tutsi leiders op prominente plaatsen in het bestuur door nieuwe Hutu leiders.⁶⁸ Daarbij leidde het Belgische leger een door de Hutu gedomineerde gewapende macht op, wat zou resulteren in het ontstaan van een militaire groep van zeshonderdvijftig getrainde Hutu.⁶⁹ Vijftig jaar later is Logiest verwonderd over zijn vastberadenheid destijds. In zijn boek stelt hij dat hij er vermoedelijk naar verlangde om de dubbelhartigheid bloot te leggen “van een fundamenteel onderdrukkende en onrechtvaardige aristocratie”.⁷⁰

Halverwege 1960 organiseerde het Belgisch koloniaal bestuur verkiezingen in Rwanda. De partij *Parmehutu* kreeg daarbij de meeste stemmen. Nieuwe autoriteiten werden *bourgmestres* genoemd. Het merendeel van deze *bourgmestres* was Hutu. Zij namen snel de oude gewoonten vanuit de feodale traditie in Rwanda over.⁷¹ De nieuwe ontwikkelingen in Rwanda bleven niet onopgemerkt in de rest van de wereld. De VN dekolonisatie commissie was ontevreden met de situatie in Rwanda en legde twee resoluties voor. Hierin vroeg de VN Brussel te proberen een vorm van nationale verzoening te creëren, iets wat Logiest “volkomen nutteloos” noemde.⁷²

Desondanks kwam in 1962 toch verandering op gang. De nieuwe autoriteiten besloten samen te werken met de VN. Er kwamen nieuwe verkiezingen en een referendum over de monarchie in Rwanda. De Hutu partijen wonnen de verkiezingen opnieuw en het referendum leidde tot een massale afwijzing van de monarchie, omdat het een kenmerk was van de decennialange hiërarchische verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen.⁷³ De Belgische autoriteiten verlieten Rwanda niet lang daarna, terwijl ze een land achter lieten waar de Hutu het bestuur zojuist in handen gekregen hadden, en waar de Tutsi weinig verzet tegen konden bieden.⁷⁴

In de periode van de dekolonisatie en de aanloop naar onafhankelijkheid van Rwanda was sprake van grote veranderingen. Er was groeiende polarisatie, politieke partijen werden opgericht, opstanden liepen uit de hand en uiteindelijk verschoven de verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen onderling enerzijds en tussen de bevolking en het Belgisch koloniale bestuur anderzijds. De Belgische autoriteiten verschoven hun steun aan de Tutsi naar steun aan de meerderheid, de Hutu. Hiermee traden zij in de voetsporen van de katholieke kerk die de positie van de Hutu in de Rwandese samenleving wilde verbeteren. Volgens Mamdani had

⁶⁸ Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 124.

⁶⁹ T. Sellstrom, en L. Wohlgenut, *The International Response to Conflict and Genocide* (Uppsala 1996), 26.

⁷⁰ Logiest, *Mission au Rwanda*, 135.

⁷¹ Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a genocide*, 52.

⁷² Logiest, *Mission au Rwanda*, 185.

⁷³ Mamdani, *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 125.

⁷⁴ Mann, *The Dark Side of Democracy*, 434.

België hierdoor een aanzienlijke rol in de revolutie in Rwanda. Zonder de steun van de Belgische autoriteiten in het vervangen van prominente plaatsen binnen het bestuur, zou er volgens hem enkel een opstandje geweest zijn van een ontevreden middenklasse.⁷⁵ Deze opvatting moet genuanceerd worden, volgens politicus Ernest Wamba Dia Wamba. De onafhankelijkheidspolitiek die gaande was in de laatste jaren van Belgische koloniale overheersing, had volgens hem veel meer wortels dan de loutere vervanging van de Tutsi leiders door Hutu leiders op prominente plaatsen in het bestuur.⁷⁶ Wamba Dia Wamba stelt dat de gebeurtenissen in de aanloop naar onafhankelijkheid van Rwanda niet enkel top-down te verklaren zijn, maar zeker ook bottom-up. Er zou namelijk een soort sociale revolutie vanuit de massa hebben moeten plaatsvinden om de bestaande hiërarchie in het land te doorbreken. Dit was mogelijk door de veranderde houding van het Belgisch bestuur ten opzichte van de Hutu. Deze verandering was van cruciaal belang in het mobiliseren van de Hutu meerderheid, wat uiteindelijk leidde tot een onafhankelijk Rwanda.

⁷⁵ Mamdani, *When victims become killers, colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*, 125.

⁷⁶ E. Wamba-Dia-Wamba, *The State of all Rwandese — Political Prescriptions and Disasters*. (Dar es Salaam 1994), 13.

Conclusie

Welke rol hadden de Belgische koloniale overheersers in de periode naar de onafhankelijkheid van Rwanda? Om deze vraag te beantwoorden, heb ik in dit onderzoek aandacht besteed aan het onderscheid tussen bevolkingsgroepen in Rwanda. Tevens heb ik een historische context geschetst met een weergave van het Belgisch koloniaal bestuur en de invloed van het christendom in Rwanda. De connectie tussen etniciteit en democratie is van groot belang bij de analyse van de Rwandese geschiedenis.

De Rwandese samenleving waar de Belgen in terecht kwamen na overname van het land, was in zekere zin al hiërarchisch ingedeeld. Als koloniale macht had België de optie de Rwandese maatschappij in te delen en te besturen naar eigen visie. Met de overname van het *indirect-rule* systeem en het inzetten van grote arbeidersgroepen in de landbouw en mijnbouw, stimuleerde het Belgisch bestuur de economie in Rwanda. Onder het beleid van de Belgen verscherpte de verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen. De Tutsi kregen van de Belgische autoriteiten een prominente rol in het koloniale bestuur. Dit had grote invloed op de relatie tussen de Hutu en de Tutsi in Rwanda. Ook het christendom speelde een aanzienlijke rol in het behouden van de verdeling van de bevolkingsgroepen, voornamelijk door het bevoorrechten van Tutsi kinderen in het onderwijs in missiescholen.

De macht in Belgisch Rwanda lag grotendeels in de handen van één bepaalde bevolkingsgroep, de Tutsi. Hiermee riskeerden de Belgische autoriteiten dat er door de Tutsi machtsmisbruik gemaakt kon worden. Het onderscheid tussen de Hutu en de Tutsi was zodanig verweven met de manier waarop de bevolkingsgroepen zichzelf zagen, dat zij daar identiteiten aan ontleenden die versterkten in tijden van politieke spanningen. Omdat de Tutsi door het Belgisch bestuur zo geprivilegieerd waren, zetten de Hutu zich als groep daar sterk tegen af. Het was onvermijdelijk dat het continue onderscheid gevolgen zou hebben.

De periode naar de onafhankelijkheid was turbulent door groeiende polarisatie. Deze polarisatie was gestoeld op etnische verschillen tussen bevolkingsgroepen. Ook de politieke partijen die in deze periode ontstonden waren gebaseerd op etniciteit. De verhoudingen tussen de volkeren in Rwanda werden op het spits gedreven en ook de verhouding tussen het Rwandese volk en het Belgisch bestuur verslechterde.

In navolging van de katholieke kerk boden de Belgische autoriteiten, na het verschijnen van het Hutu manifest, steeds meer steun aan de Hutu. Ze deden dit omdat er steeds meer druk op België werd uitgeoefend door de Verenigde Naties om een dekolonisatieproces in gang te zetten. Deze omwenteling, van decennialang Belgische steun

aan de Tutsi minderheid naar steun aan de meerderheid, de Hutu, was van cruciaal belang bij het mobiliseren van de Hutu.

Concluderend was de rol die de Belgische overheersers hebben gespeeld in de jaren naar de onafhankelijkheid van Rwanda controversieel. De Belgen gebruikten in het eerste aantal jaar van de overheersing het bestaande onderscheid tussen bevolkingsgroepen in Rwanda als instrument voor het koloniale bestuur. Later, wanneer het democratiseringsproces begon, speelden de Belgische overheersers enerzijds een actieve rol in het organiseren van verkiezingen en het vervangen van bestuursfuncties; anderzijds was er een gebrek aan inmenging van de Belgische autoriteiten. Toen de Belgische autoriteiten onder druk kwamen te staan, vertrokken ze, met weinig aandacht voor postkoloniale instituties.

Rwanda was etnisch verdeeld achtergelaten door de Belgen, wat leidde tot een gebrek aan cohesiegevoel in de Rwandese samenleving en onduidelijkheid over macht en bestuur in het land. In de Rwandese geschiedenis is etniciteit een belangrijke factor geweest op verschillende gebieden. Etniciteit zorgde voor saamhorigheid en verbondenheid in de Rwandese samenleving, maar het was ook een middel voor manipulatie en uitbuiting door het koloniaal bestuur. In veel Afrikaanse landen zijn etnische conflicten nog altijd aan de orde van de dag. Bij tumultueuze ontwikkelingen dient er daarom gekeken te worden naar de wijze waarop etnisch onderscheid als instrument van het gezag gebruikt wordt.

Literatuur

Bowen, J., 'The myth of global ethnic conflict', *Journal of Democracy*, 7:4 (1996): 3-14.

Corduwener, J., *Rwanda: mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*. (Amsterdam 2004).

Gatwa, T., *The Churches and Ethnic Ideology in the Rwandan Crises 1900-1994*. (Nottingham 2005).

Harroy, J., *Rwanda, du féodalisme à la démocratie, 1955-1962*. (Brussel 1984).

Logiest, G. *Mission au Rwanda* (Brussel 1988).

Malkki, L., *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzania*. (Chicago 1995).

Mann, M., *The Dark Side of Democracy* (New York 2005).

Mamdani, M., *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*. (Princeton 2001).

Melvern, L., *A People Betrayed. The Role of the West in Rwanda's Genocide*. (New York 2009).

Nkundabagenzi, F., *Rwanda Politique 1958-1960* (Les Dossiers du Centre de Recherche et d'Informaton Politiques 1961).

Pochet, M., *Rétrospective: Le problème ruandais 1952-1962* (Lille 2012).

Prunier, G., *The Rwanda Crisis: History of a genocide*. (London 1995).

Sellstrom, T en Wohlgemut, L., *The International Response to Conflict and Genocide* (Uppsala 1996).

Smith, Z., 'The Impact of Political Liberalisation and Democratisation on Ethnic Conflict in Africa: An Empirical Test of Common Assumptions', *The Journal of Modern African Studies*, 38:1 (2000) 21-39.

Stanfield, J., 'Rwanda: Rough Macro-Sociology of Knowledge Notes on a Symbolic Emergence of a Post-Cold War African Nation', *American Behavioral Scientist*, 56:10 (2012): 1326-1342.

Vijgen, I., *Tussen mandaat en kolonie*. (Leuven 2005).

Wamba-Dia-Wamba, E., *The State of all Rwandese – Political Prescriptions and Disasters* (Dar es Salaam, 1994).

Overige bronnen:

Archives du Rwanda (z.d). ‘Le Manifeste des Bahutu’
http://www.olny.nl/RWANDA/Archives/Manifeste_Bahutu.html.

Online Encyclopedia of Mass Violence (2010) ‘Grégoire Kayibanda’
<http://www.massviolence.org/Kayibanda-Gregoire>.

Our Africa: Rwanda (z.d.) ‘History & Politics’ <http://www.our-africa.org/rwanda/history-politics>.

Republic of Rwanda: Ministry of Foreign Affairs and Cooperation MINAFFET (z.d.) ‘Pre-Colonial & Colonial’ <http://www.minaffet.gov.rw/index.php?id=935>.